

Землянська О.В.,

доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри соціології та
психології факультету права та масових
комунікацій ХНУВС

ПРОБЛЕМИ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПОДІЙ

Швидкий розвиток техніки істотно змінив зміст і характер трудової діяльності людини. Важливою особливістю науково-технічного прогресу є подальше удосконалювання технічних пристроїв, комплексна автоматизація виробничих процесів, зміна форм управління. Все це, разом узятє, поставило цілком нову проблему, яка знаходиться на стику техніки і психології - узгодження функцій автоматичних і напівавтоматичних пристроїв із реальними фізіологічними і психологічними можливостями людини.

Основним об'єктом даного виду судово-психологічної експертизи (СПЕ) у справах, пов'язаних із дорожньо-транспортними подіями (ДТП) є особистість людини в системі «людина - технічний пристрій – середовище» із вини або за участі якої відбулися аварії, поломки техніки, загибель людей і т.п. Експертне обстеження проводиться стосовно водіїв автомобілів у випадках, коли у слідчого або суду виникають, наприклад, сумніви в психологічних можливостях людини, які забезпечують виконання нею функцій керування технікою.

Особистісні характеристики відрізняються в залежності від того, чи є водій приватною особою або робітником державного (громадського) транспорту. У першій групі помітно вищою є частка жінок і осіб молодого віку, у осіб цієї групи більший освітній рівень і нижчий професійно-водійський.

За ступенем суспільної небезпеки злочинці-шофери підрозділяються на дві групи відповідно двом формам необережності - самовпевненості і легкомудства. До першої відносяться молодечькі особи, п'яниці, злісні порушники правил дорожньої безпеки. Вони йдуть на свідому зневагу щодо вимог адміністративного і кримінального законодавства, на усвідомлене створення аварійної обстановки. Інша група не йде усвідомлено на ризик аварії, але не утруднює себе належними розрахунками на недопущення такої.

У автотранспортних, як і в інших необережних злочинах, значна роль зовнішніх ситуаційних умов, що сприяють настанню шкідливих наслідків. Це, як відзначалося, і віктимогенність інших осіб на дорогах, погане обслуговування доріг, недоліки в роботі служб ДАІ, відсутність

телефонного зв'язку, що збільшує смертність і, нарешті, метеорологічні чинники. Розслідування причин подій, пов'язаних із управлінням сучасною технікою, не може лишити осторонь з'ясування ролі психологічного чинника в їхньому виникненні. На практиці при вивченні, наприклад, причин автотехнічних подій частіше усього основна увага приділяється з'ясуванню їхніх технічних компонентів, людина ж виступає в цих дослідженнях нерідко як позбавлена індивідуальності усереднена статистична одиниця.

З урахуванням предмета доведення і спеціальних пізнань, застосовуваних при проведенні автотехнічної експертизи, вона на сьогодні поділяється на декілька видів, одним із яких є СПЕ стану і дій водія транспортного засобу й інших учасників дорожньо-транспортної події.

Основні завдання, які при цьому вирішуються: 1) дослідження психофізіологічного стану водія: установлення можливості своєчасної оцінки водієм небезпечної ситуації; установлення часу реакції водія в залежності від конкретних обставин дорожньої обстановки, що передувала ДТП; установлення можливості виконання водієм необхідних дій в аварійній ситуації; установлення можливості неправильного сприйняття водієм дорожньої обстановки, що склалася перед ДТП; установлення можливості запобігання водієм ДТП з урахуванням психофізіологічного впливу на нього різноманітних обставин; 2) дослідження психофізіологічного стану і дій пішохода: установлення можливості оцінки пішоходом небезпечної ситуації; установлення часу реакції пішохода в залежності від конкретних обставин дорожньої обстановки, що передувала ДТП; установлення того, як повинний був діяти пішохід із погляду Правил дорожнього руху; установлення причинного зв'язку між діями пішохода і подією; 3) дослідження індивідуально-психологічних особливостей особистості водія (пішохода), що могли істотно вплинути на поведінку, вчинення окремих дій у ситуації ДТП (певній просторово-часової ситуації); побудову психологічного портрета підекспертної особи.

Урахування так називаного особистісного чинника в розкритті причин аварій має велике значення, тому що виражає індивідуалізований підхід до оцінки дій конкретних людей. В усередненому вигляді дії усіх людей, які управляють однотипними технічними пристроями, можуть бути подані у вигляді відповідних алгоритмів поведінки. Але алгоритмічний опис діяльності людей не відбиває тих індивідуальних розходжень, що зберігаються при виконанні самих однотипних операцій. Саме тому розслідування автотранспортних і інших подій, пов'язаних із керуванням технічними пристроями, повинно бути спрямовано не на

механічне зв'язання дій конкретної людини з відомим алгоритмом поведінки в тій або іншій ситуації, а на виявлення суто індивідуальних можливостей людини, її психічного стану, паттернів поведінки та діяльності, що сформувалися. Даний вид експертизи є одним із найважливіших видів судово-психологічної експертизи і потребує подальшої розробки.

Злагода О.В.,

кандидат юридичних наук, викладач кафедри оперативно-пошукової роботи та документування, факультету підготовки фахівців для спеціальних підрозділів НАВС

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ОПЕРАТИВНОГО ПРАЦІВНИКА ПРИ ВИЯВЛЕННІ ТА ПРИПИНЕННІ ФАКТІВ ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ

Конституція України у розділі II закріпила достатньо широкий та різний за своїм змістом перелік природних та невідчужуваних прав людини. До їх числа зокрема відноситься й право кожної людини на свободу (ч. 1 ст. 29 Конституції України). Одним із злочинних посягань, які грубо порушують це право, є викрадення людини.

Злочинність з точки зору психології – це соціально-психологічне явище, зміст якого складає кримінально-процесуальна, кримінально-правова, оперативно-розшукова та психологічна характеристика.

При психологічному аналізі виявлення та припинення фактів викрадення людини в професійній діяльності оперативного працівника виділяють, як правило, наступні структурні компоненти: пізнавальний, комунікативний, соціальний, організаційний і виховний.

Пізнавальний компонент при виявленні та припиненні злочинів, в тому числі викрадення людини, входять: пошукова та реконструктивна сторона.

Пошукова сторона, реалізується оперативним працівником в процесі збору первинної та подальшої інформації про викрадення людини (після встановлення факту викрадення людини). На основі зібраних даних формуються версії, тобто оперативний працівник робить спробу реконструювати події злочину.

Комунікативний компонент діяльності оперативного працівника при виявленні та припиненні фактів викрадення людини полягає в його вмінні побудувати професійно грамотне спілкування, з всіма особами які підозрюються або володіють будь-якою інформацією, що може мати значення при розкритті даного злочину. Особлива роль оперативного